

13. Старозаветно схватање греха

Предмет: Старозаветна теологија

доц. др Ненад Божовић

Београд, 24.03.2021.

Литература

- J. McKenzie, Starozavjetna biblijska teologija, u: Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta (prir. M. Zovkić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980, 146-225. (pdf на српском страна 43-51).

Појам греха

- Колоквијално (свакодневно, уобичајено) поимање греха: Грех се поима као свесно кршење Божијих заповести
- Схватање греха у теологији: „грех” не значи (само) преступ правила и заповести, него промашај и неуспех у постизању јединства са човека са Богом (Јанарас, Азбучник вере)
- „Грех је, заправо, неуспех љубави да оствари тежњу и циљ којима стреми, односно да оствари јединство човека са Богом“
- Грчке речи аномиа (безакоње) и амартиа (промашај циља)
- Православно схватање греха чврсто укорењено у библијској традицији

Јеврејски изрази за грех

- Јеврејске речи које означавају грех описују га више као помањкање нечега него као свесно кршење Божијег закона
- Јеврејска реч **хатат** коју најчешће преводимо као грех значи: помањкање бољег, недостатак: ко „грешити“, не испуњава оно што се од њега очекује у односу на другу особу
- Јевр. реч **авон** означава заокренуту или изобличену ситуацију: ко гријешити, искривљен је или деформисан, одступа од угоданог (изопаченост)
- **Пеша** – побуна, кршење права других, кршење Закона и Савеза
- **Ма'ал** - означава невјерност, прекршај обавезе која је слободно преузета.

Јеврејски изрази за грех

- Грех се такође зове лаж, то значи чин који пориче стварност обећања, напуштање истине.
- Грех је лудост која у јеврејском не означава интелектуалну заблуду него избор тока који је луд јер води у пропаст.

Универзалност греха

- Библија често описује човека као палог, грешног, слабог
- Грешно стање није изворно стање човека
- Универзалност греха излази из злих склоности у самом човеку и плод је његове слободе, а није универзално стање ствари

Грех у Пост 3

- Изванредна психолошка студија о генези греха и његовим последицама – ниво помисли и жеље, притисак другог на извршење греха
- Кратким и врло једноставним дијалогом писац оцртава мајсторски грешничково самообмањивање, начин како сам себи оправдава свој поступак, а то је жеља да буде нешто веће од онога што јесте.
- последице првог греха су проклетство изазвано на процес плодности по којом се одржава људски живот и смрт као неизбјежни свршетак човјекове борбе да преживи

Грех у Пост 4-11

- Пост 3 у светлу Пост 4-11: Ширење греха до степена на којем Јахве више „не подноси“
- Пост 4: након првог гријеха следи прво убиство (Каин) затим полигамијски брак (Ламех), откриће оружја (Товил ковач), први вапај за осветом (Ламех). Зло нараста дотле да се Јахве каје што је створио човјека и брише цели људски род потопом. Поштеђена бива породица једног праведника, а човекова склоност злу која га је довела у пропаст (6, 5) постаје Јахвеу мотив за љубазну стрпљивост (8, 21).
- Људски род после потопа пада у охолост која људе покреће у изграђивању вавилонске куле - широк и упечатљив преглед људске злобе, а тај преглед сачињава позадину за извјештај о Јахвеовим спаситељским дјелима која касније слиједе. Овдје се јасније него у другим дијеловима СЗ показује универзалност гријеха те у исто вријеме бива испољен Јахвеов одговор на гријехе људи.

Однос греха и закона

- У раним фазама до пророчке литературе постоји много приповести у којима ликови делују на ниском моралном степену; важно је сагледати приповести у ширем контексту
- Јаковљеве преваре
- Тамара и Јуда
- „Пљачкање“ Египта
- Рута и Воз
- Давидова прељуба

Схватање греха у пророчкој литератури

- Речи пророка наглашавају личну природу гријеха као раскид личних односа с Јахвеом.
- С обзиром на однос према Јахвеу, човеков је грех је охолост (Ам, Ис), прељуба (Ос, Јер, Јез), непокорност и незахвалност дјеце (Ис, Јер).
- Класични пророци сложено наглашавају чињеницу да је грех слободни избор за који се човјек одлучује у пуном знању
- Пророци такође наглашавају Јахвеов лични одговор: Јахвеов гњев је појам сасвим опречан од механичког поимања кривице и казне, јер кад Јахве кажњава гријех, он је лично заинтересован, његов гнев није слепи бијес него њиме управља расуђивање (суд)

Кривица

- Кривица је стање човека после греха; Кривица је терет који се мора носити (Пост 4 13), који може пријећи с оца на сина (Лев 26, 39).
- Она је пукотина у зиду која ненадано може пасти на кривца (Ис 30 13); Пада на главу онога који чини зло (Ис 3 9; Јер 7 19; Јез 22 31).
- Кривица је попут рђе која изгриза металну посуду (Јез 24, 6).
- СЗ приказује гријех као трајно зло које је активно присутно у свијету; грешни чин остаје и наноси штету која је непоправљива.

Однос личне и колективне одговорности у СЗ

- У изопаченост може запасти цијела друштвена група; пророци се обраћају свом израиљском народу
- Савременом читаоцу су проблематични пасуси о каменовању Ахана и целе његове породице
- Идеја о групној одговорности доста је страна нашем начину размишљања, али је треба посматрати у оквиру друштва које је повезано сродничким везама. Израиљ је дубоко вјеровао у стварност кривице те сматрао да кривица допире много даље од појединца који је сагријешео: кривица је као болест, зараза која нагриза цијелу групу у којој је гријех начињен.

Опроштај и улога култне жртве

- Одстрањивање гријеха и кривице од животне је важности старом Израиљу: заједница са Богом је сам живот, а ако се раскине заједништво, нема наде у сигурност.
- Да би се постигло заједништво, мора да се ублажи Јахвеов гнев и сам човек то не може учинити него се мора препустити Божијем милосрђу
- Кривица се мора задовољити крвљу, али се зато успостављају култни прописи да би људску крв замениле животињске жртве као задовољење правде и брисање греха

Обраћење - покајање

- За добијање опроштења потребно је обраћење, обично се изражава јеврејском речју која значи »повратак« (глагол шув).
- бројне фразе које изражавају идеју обраћења: тражити Јахвеа, питати за њега, понизити се, усмерити срце према Јахвеу, тражити добро, мрзити зло и љубити добро, учити се добру, покоравати се, стицати ново срце, обрезивати срце, заорати нову бразду, опрати се од злобе.
- Обиље метафора показује да је обраћење гледано као права унутрашња промјена става личне побуне.

Старозаветна етика

- Старозаветна етика црпи се из Откривења
- у другим религијама богови нису извор моралних начела нити моралних обавеза (богови су били антропоморфни)
- у другим народима исправно понашање је конвенционално, а морална обавеза настаје као последица чисто друштвеног притиска заједнице која одбацује понашање какво је друштвено неподношљиво.

Старозаветна етика

- Политеистички суседи Израилља мислили су да једини богови поседују праву слободу јер нису ни под каквом моралном присилом - Израилљ с једне стране не верује да је Јахве везан или присиљен неким вишим моралним законом, јер његова воља поставља сваки морални закон.
- Израилљцу би било несхватљиво да Јахве западне у гријех: он у највишем степену обдржава морал који његова воља тражи од створења.

Строг полни морал

- Израилски народни морал не излази једноставно из Израиља као етичке заједнице него из Израила као заједнице вјере
- полни морал у Израилу је много строжији него код његових сусједа – Јахве нема полност; полна распуштеност профанира светост Бога, који је изнад свих полних односа

Хуманост старозаветне етике

- Хуманост израиљског закона показује се у необичном поштовању и достојанству људске личности: то поштовање види се у ставу према робовима, у реткости смртне казне у поређењу са законима других старих народа, у одсутности тортуре и сакаћења као врсте казне те у наглашавању једнаких законских права за све чланове заједнице.
- Хуманост се протеже такође на странце који бораве у Израилу

Границе старозаветне етике

- СЗ ипак не укида ропство сасвим, дозвољава полигамију (у раним фазама) и развод, казне су строжије за жене у односу на мушкарце, понекад се погрдно изражава према странцима (Моавцима, Едомцима итд), описује окрутност у рату
- У тим случајевима израилски морал се не издиже изнад морала свога свијета, иако је понекад и на том подручју више
- Нови Завет и хришћанска традиција уводе строжије моралне идеале

Улога мудросне литературе у чувању од греха и постизању врлине

- „Почетак мудрости је страх Господњи“
- Мудросна литература – водич за добар живот: „Мудросне максиме, за које често постоје паралелне изреке у старој мудросној литератури, поучавају младог човјека како ће успети у животу. Морал тих мудраца често је назван свакидашњим и у извесној мјери стварно је такав. Препоручују морално понашање јер оно осигурава успех и срећу. Пред таквим евидемонизмом ваља имати на уму да су мудраци били увјерени да је моралност исто што и мудрост, а одавање пороцима исто што и лудост. Мудраци не верују да неко може успети чинећи зло. Једино праведним понашањем може човек себи осигурати »мир«, стање благостања у односу на Бога и људе. Мир је Јахвеов дар, а Јахве га не даје злима (Ис 57 21). »Мир« злих није прави мир нити је дуготрајан.“

Улога мудросне литературе у чувању од греха и постизању врлине

- Коришћење мудросне литературе у богослужењу – паримијска читања нарочито током Васкршњег поста наглашавају врлине попут уздржања од јела и пића, послушања, уклањање од лажи и обуздавање језика, подстичу на чињење добра и милосрђа итд

Циљ старозаветне етике – постизање „СВЕТОСТИ“

- Јахве се открива као Бог коме је стало до робова, до потлачених, као спасоносни делатељ и тиме постаје морални узор – његова морална воља испољава се у Савезу, а услови Савеза обавезују Израиљ на начин живота који се равна према тој вољи
- Обдржавањем тих дужности Израиљци постижу »светост« која је својствена Јахвеовом народу
- У СЗ светост је више од моралног својства; она је бит самог божанства с којим Израиљ може комуницирати ако обдржава прописе које Јахве поставља.

Књига левитска 17-26 – тзв. Законик СВЕТОСТИ

- Лев 19, 18: „Не буди осветљив, и не носи срдње на синове народа својега; него љуби ближњега својега као себе самога; ја сам Господ.“
- Књига поновљених закона 6,5: „Зато љуби Господа Бога својега из свега срца својега и из све душе своје и из све снаге своје.“
- Одавде се црпи и поимање греха – да постоји оваква љубав и да сви следују том једноставном принципу, греха не би било